Shree R.R. Lalan College-Bhuj.

Career oriented courses

Semester-1

Assignment.

Name:- Mr. Rajesh P. Khetani

Roll No:- 142

Reg. No.:- COC 2025142

Paper Code:- MJ-BAF-102

Paper Name:-- Banking & Finance

Dt. 23-12-2025

Scanned with OKEN Scanner

① ઓતાણી રાજેશ પટ R.P.Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.		+		+		+		=	

Q. ③ વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહક વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

Ans:- પ્રસ્તાવના:-

વ્યક્તિ જ્યારે કોઈ વસ્તુ કે સેવા કે અન્ય વસ્તુ સંબંધિત કોઈ લાભ મેળવે છે. તેના બદલામાં તેને વળતર - કિંમત ચૂકવવી પડે છે અને તે ગ્રાહક તરીકે ઓળખાય છે. અહિં જે ગ્રાહકોની વાત ધ્યાન લેવાની છે તે બેંક સાથે જોડાયેલા અને બેંકની સેવા અને સગવડ નો લાભ લેનાર લોકોને બેંકના ગ્રાહક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આવા ગ્રાહકોના વિવિધ પ્રકારે જોવા મળે છે તેની આપણે અહીં ચર્ચા કરીશું.

- બેંક ની સેવાનો લાભ લેતા વિવિધ પ્રકારના ગ્રાહક વિશે. નોંધ.

1. નાના ગ્રાહકો (minor customers)
2. અભણ ગ્રાહકો (Illiterate customers)
3. અંધ ગ્રાહકો (Blind customers)
4. પરણિત મહિલા (Married woman customers)
5. પાગલ માનસિક રીતે અસ્વસ્થ (Lunatic / Person of Unsound mind customer)
6. જોઈન્ટ ખાતુ અને તેના ધારકો (Joint Account)
7. પાર્ટનરશિપ ફર્મ ગ્રાહક (Partnership Customer)
8. હિન્દુ અવિભાજીત કુટુંબ (HUF - Hindu Un-divided Family customers) ગ્રાહક

ઉપરોક્ત વિવિધ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે થોડા વધારે અભ્યાસ કરીશું. જેઓ બેંક પાસેથી વિવિધ બેંકીંગ સેવાઓનો લાભ મેળવે છે.

(2) ખેતાણી રાજેશ પી. R.P.Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐

Q. 1

નાના ગ્રાહકો (Minor Customer)

→ ભારતમાં 18 વર્ષથી નાની ઉંમરની વ્યક્તિને નાના minor કહેવામાં આવે છે જેનો ઉલ્લેખ ભારતમાં આવેલા કાયદા Indian Majority Act 1875 & Indian Contract Act 1872 ની કલમ-11 પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે.

→ નાના ગ્રાહક પોતાના નામે કરાર કરી શકતા નથી અને સ્વયં ખાતું ખોલાવી શકતા નથી.

○ ખાતું ખોલાવવા માટે ની પ્રક્રિયા નાના ગ્રાહકો માટે

→ નાના ગ્રાહકો નામે ખાતું ખોલાય છે જેમાં તેમના પેરેન્ટ કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ વાલીના નામ સાથે ખાતું ખોલાવી શકાય છે. જેમાં વાલી કે ગાર્ડિયનનું નામ સાથે લખવામાં આવે છે.

○ 18 વર્ષ પૂરા થયા બાદની પ્રક્રિયા નાના ગ્રાહકો માટે

→ બેંકને લેટર લખી અને 18 વર્ષ પૂરા થયા છે એમ જણાવી KYC - Know your Customer કરાવું પડે.

→ પોતે પોતાની નવી સહી કરીને આપવી પડે છે

→ જૂનું ખાતું બંધ કરી નવું ખાતું ખોલાવવું પડે અથવા તેને રૂપાંતરીત કરવું પડે.

→ આ રીતે ખોલાવેલ ખાતા ને પોતે સ્વયં ઓપરેટ કરી શકે છે જે માટે વાલી - પેરેન્ટની તેમને જરૂર રહેતી નથી અને જમાં કે ઉપાડ કરી શકે છે.

class time

Scanned with OKEN Scanner

(3) જોગાણી રાજેશ પી. R.P. Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐

Q.__ ° **નાના ગ્રાહક માટે ખાસ મહત્વપૂર્ણ નિયમો:-**

→ નાના ગ્રાહકો મોટી લોન લઈ શકતા નથી

→ નાના ગ્રાહકો જીવન લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકતા નથી

→ નાના ખાતાઓ ખોલી શકે પણ નાણાં તેમને ડિપોઝિટ પૂર્ણ કર્યા બાદ જ મળી શકે છે.

→ કાયદાનું પાલન અને હિતોનું રક્ષણ નાના ગ્રાહકો માટે બેંકો એ કરવું પડે છે.

(2) **અભણ ગ્રાહકો (Illiterate Customers)**

→ જે વ્યક્તિ લખી- વાંચી શકતા નથી પોતાનું નામ -સહી કરી શકતા નથી તેઓ અંગુઠાનું કે આંગળી નું નિશાન ફીંગર પ્રીન્ટ વાપરે છે તો તેઓને બેંકીંગમાં અભણ ગ્રાહકો કહેવાય છે.

° **RBI દ્વારા બેંકના નિયમ મુજબ...**

→ પુરુષોનો ડાબા હાથનો અંગુઠો - LTI

→ સ્ત્રીઓનો જમણા હાથનો અંગુઠો - RTI

→ અંગુઠાની છાપ લીધા બાદ કર્મચારી તેનું નામ લખે છે.

° **ખાતુ ખોલાવવાની પ્રક્રિયા અભણ ગ્રાહક માટે**

→ પાસપોર્ટ સાઈઝના ફોટાની જરૂર પડે છે ત્રણ

→ લખતા-વાંચતા હોય તેવા બે સાક્ષીઓ જરૂરી છે

→ વીડિયો KYC કરાવવું પડે છે હવે ફિઝીકલ બેંકમાં

class time

Scanned with OKEN Scanner

④ ગોલાણી રાજેશ પી R.P. Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	[ ] + [ ] + [ ] + [ ] = [ ]

Q. ③ અંધ ગ્રાહક (Blind Customers)

→ આ વ્યક્તિ બ્રેઈલ લિપીમાં લખી- વાંચી શકે છે.
→ તે સહી કરી શકે છે
→ કાયદા મુજબ તેમની હિમાયત પૂર્ણ છે.
→ RBI ની સૂચના મુજબ અંધ વ્યક્તિ બેંકમાં ખાતુ ખોલાવવા અને ઓપરેટ કરવા સક્ષમ માનવામાં આવે છે.
→ બ્રેઈલમાં લખેલુ ડેબિટ - ક્રેડિટ કાર્ડ વાપરે છે અને ટોકિંગ ATM ની સુવિધા આપવામાં આવે છે તેમને.

° અંધ ગ્રાહક માટે ખાતુ ખોલવાની પ્રક્રિયા :-

→ સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
→ પોતેજ સહી કરે છે ફોર્મમાં
→ ફોટો અને KYC કરવાનું રહે છે.
→ બ્રેઈલમાં ફોર્મ આપવામાં આવે છે જાતે લખી-વાંચી શકે તો અમુક નામાંકિત બેંકોમાં ગ્રાહક ફ્રેન્ડ અંધ છે eg. BoB, PNB, SBI.

④ પરણિત મહિલા ગ્રાહક (Married Woman Customer)

→ આજે પરણિત મહિલા સ્વતંત્ર રીતે પતિની મંજૂરી વગર પોતાના નામે ખાતું ખોલાવી શકે છે ચલાવી શકે છે જમા - કરાવી શકે છે. લોન લઈ શકે છે ઉપાડી શકે છે લોકર લઈ શકે છે.

° ખાતુ ખોલવાની પ્રક્રિયા :-

→ માત્ર પોતાના નામે - પતિના નામ સાથે - મંગળસૂત્રનામ - મુજબ

(5) ખેતાણી રાજેશ પી   R.P.Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐

Q. (5) પાગલ / માનસિક રીતે અસ્વસ્થ ગ્રાહક (Lunatic / Person of Unsound Mind.).

→ કોઈ ગુજરાતીમાં સરળ અને સંપૂર્ણ વિગત સાથે

→ ભારતના Indian Contract Act 1872 ની કલમ 11 & 12 મુજબ જે વ્યક્તિ પાગલ - માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે તે કરાર કરી શકતો નથી કે બેંકમાં ખાતું ખોલાવી શકતો નથી અને એનું ચલાવી પણ શકતો નથી.

→ જ્યારે બેંકને ખબર પડે છે કે વ્યક્તિ માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે તો તેનું ખાતું ફ્રીઝ કરી શકે છે જેમાં ન રકમ જમા થાય છે કે ન તો રકમ ઉપાડી શકાય છે.

(6) જોઈન્ટ ખાતું અને તેના ધારક (Joint Account)

→ જોઈન્ટ એકાઉન્ટ એટલે કે એકથી વધુ એક વધુ/બે વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને બધા માલિક હોય જેમાં પતિ-પત્ની - માતા-પિતા - દિકરો - દિકરી પાર્ટનર વચ્ચે સંયુક્ત રીતે નામ સાથે ખાતું ખોલવામાં આવે છે.

o જોઈન્ટ ખાતાના મુખ્ય 4 પ્રકાર છે.

1 Either or Survivor - સૌથી વધુ પ્રચલિત
2 Anyone or Survivor - બધા કે કોઈ પણ
3 Jointly / Jointly Operated - બધા સાથે મળીને
4 Former or Survivor - પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય.

→ કોઈ મૃત્યુ પામે તો કોણ ચલાવી શકે તે ખાતું તેના નિયમો હોય છે.

6 જોતાની રાજેશ પી. R.P.Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	[ ] + [ ] + [ ] + [ ] = [ ]

Q. ° ઉદાહરણો:-

→ પતિ-પત્ની કોઈ એક હયાત ન રહે તો બીજાને રૂપિયા મળે છે.

→ માતા - દીકરો - દીકરી અપરિણીત - માતા જીવે ત્યાં સુધી ચલાવે અને પછી તેના સંતાનને રૂપિયા મળે છે

→ બે ભાઈઓ વચ્ચેનું ખાતું બંનેની સહી જરૂરી તેના વગર ચેક ન નીકળે.

→ દિકરી-પિતા વચ્ચેનું ખાતું જો વરઈટા હોય દિકરી તો પિતા એ ખાતું ચલાવી શકે છે.

7 પાર્ટનરશિપ ફર્મ (Partnership Firm) ખાતું:-

→ બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓ દ્વારા સાથે મળીને વેપાર ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા કંપની ને પાર્ટનરશીપ ભારતના કાયદા Indian Partnership Act 1932 હેઠળ ચલાવવામાં આવે છે.

→ જેમાં ખાતાનું નામ લખવામાં આવે છે બેંકમાં એકાઉન્ટ ઓપન કરાવવા અથવા ફર્મનું નામ લખવામાં આવે છે.

° જરૂરી દસ્તાવેજો ખાતું ખોલાવવા માટે:-

→ પાર્ટનરશીપ ડીડ
→ ફર્મનું PAN કાર્ડ
→ GST સર્ટીફિકેટ
→ Shop Act / MSME / Udyam રજિસ્ટ્રેશન
→ PAN + Aadhar દરેક પાર્ટનર - સભ્યનું ફર્મના
→ Authority Letter
→ ફર્મની રબર સ્ટેમ્પ ઓફિસનો પુરાવો.

Scanned with OKEN Scanner

(7) જોટાણી રાજેશ પી. R.P. Khetani

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન ક્રમાંક Question Sub-question No.	☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐

Q. 8 હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ (Hindu Undivided Family - HUF) ખાતું :-

- HUF એટલે શું ?

→ આ સગવડ હિન્દુ, જૈન, બૌદ્ધ કુટુંબો માટે છે
→ એક અલગ કાનૂની વ્યક્તિ માનવામાં આવે છે.
→ અહિં પૈતૃક મિલકત + કુટુંબની કમાણીનો સમાવેશ થાય છે.
→ PAN કાર્ડ અલગ હોય છે તેમજ
→ ટેક્સ રિટર્ન અલગ ભરાય છે

- ખાતું ખોલવા જરૂરી દસ્તાવેજ :-

→ HUF નું PAN card
→ HUF ડીડ
→ કર્તાનું KYC (આધાર કાર્ડ + PAN card)
→ બધા સભ્યોની લિસ્ટ + જન્મતારીખ.
→ કર્તાનો ઘોષણાપત્ર = Affidavit

- નિષ્કર્ષ :-

→ આમ આરીતે ભારતમાં આપેલી બેંક સરકારી પ્રાઇવેટ અને નાગરિક કો ઓપરેટીવ માં વિવિધ પ્રકારના ખાતા ધારકો ના ખાતાઓ ખોલવામાં આવે છે અને તેમના સાથે બેંક નાણાકીય વ્યવહારો કરે છે. લોકર લેવું રાખવું. રૂપિયા મૂકવા ઉપાડવા, લોન લેવી ઇન્ટરનેટ બેંકીંગ અને અન્ય સુવિધાઓ જુદી જુદી રીતે ઉપરના જુદા જુદા ગ્રાહકોને નિયમાનુસાર ખાતાધારકોને સગવડ પુરીપાડે છે.